

ügyszólván teljesen visszavonul s az egykori magyarországi lapályos kincstári tölgyeseknek utolsó maradványai is eltűnnek. Vajjon ez nemzetgazdasági szempontból feltétlenül helyes-e, erősen vitatható, annyi azonban bizonyos, hogy az erdőkincstár folytonos ostromnak volt kitéve ezekért a területekért, s hacsak a telepítés céljai nem szólnak zavarólag közbe és nem hiúsítják meg a birtokcsere erdőgazdasági céljait, akkor ez az út és mód az, amely mellett leginkább belenyugodhatunk abba, hogy Alföldünk erősen megfogyott erdőállománya ismét lényegesen csökken. Az ellenértéket ott kell keresni, hogy a tönkrejutás és idegen kezekbe való kerülés előtt álló hegyvidéki erdőtalaj fog a magyar állam birtokába jutni.

Adalékok Szepes megye erdőgazdaságának történetéhez.

A szepességi erdészet uttörőiről érdekes adatokat hozott napvilágra dr. Bruckner Győző iglói ág. ev. főgimn. tanár egyik tanulmánya.¹⁾ A XIII-ik századig még összefüggő rengetegektől borított Szepesség erdészetének első értékesítői soltészek — sculteti — néven kezdnek feltűnedezni okmányainkban. Két irányban hasznosíták magukat a soltészek. Így egyfelől az erdőirtásokkal megnyitott réseken a marhatenyésztés, földművelés és település terjeszkedett tovább. A kidöntött fából tüzelőanyag, szén, építőfa s más iparilag értékesíthető faáru jött forgalomba. Wenzel Gusztáv „Magyar mezőgazdaságunk története“ (Budapest, 1887) című munkájának 213. l. olvashatjuk, hogy a *tyzfa* (tüzifa) és *eulfa* (ölfa) keresett áruinak valának a Szepességnek. Deszka, fakanál, csutora, hordó, cseber stb. is készült a Szepességben.

A német jövevények soltszései mellett a szlávöldi *Knézek* s *Kmethek* is kimutathatók. Így *Gnezda* = *Kniesen* község ilyen soltész és kenéz scultetiájából alakult ki. A németországi Schultheis egy bizonyos erdőterület kiirtására magával hozott vérrokonainak

¹⁾ Dr. Bruckner Győző: A soltészség intézménye a Szepességen. Békefi emlékkönyv. Dolgozatok Békefi Remig egyetemi tanár működésének emlékére. Szerkesztette Pintér Jenő. Írták tanítványai. Budapest, 1912. 106—117. l.

együttal előljárója, bírása is vala. A nehezen hozzáférhető erdős területeken tehát a scultetia = a soltészség peres ügyeinek ellátása is a Sculteusra = soltészre tartozik.

Az erdőirtás vágószerszámokkal és égetéssel történt. Az utóbbi primitív és manapság a Balkán államokban, így a szomszéd Romániában gyakorolt erdőirtás a Szepesség dicséretére legyen mondva, nem sokáig uralkodott. Sőt az erdőirtás is már az Árpádok idejében bizonyos terv szerint és egyes területek kimélésével történt. Bal főispán (comes)²⁾ 1294-ben a leibicziek által megkimélendőnek nyilvánított „nagy erdő” fentartásával engedélyezi a soltészeknek az erdőirtást.

Kiváló szerepet teljesítettek a soltészek a szepességi bányászat faszükségének termelésében is. Sőt a serfőzésnek kizárólagos kiváltságosaiként szintén ők szerepeltek ott.

A legrégebb ilyen erdőirtó soltészség emlékét 1204-ből az az oklevél képezi, melylyel Henrik, Krakó és Szilézia hercege Tivadar krakói nádort a Fehér- és Fekete-Dunajecz, valamint a poprádmelléki erdők irtására alkalmas németek telepítésére jogosítja. A herceg a telepeseknek az irtott erdők jövedelméből részesedést biztosít. (Bárdossy: Supplem. Anal. Scep. I. 5. és 6. l. Podolin városát 1244-ben az a Henrik telepítette, akinek Boleslav lengyel herceg, IV. Béla király leányának férje scultetiát engedélyez. (Ólubló városi levéltár, kézirat 70—71. l. és Supplem. Anal. Scep. I. 311. l.) Ez a szabadalomlevél a kivonuló mongolok pusztításaival megsemmisülván, 1289-ben az akkor már özvegy Kunigunda azt megerősíti, s még 10 esztendő adómentességet biztosított mindazoknak, kik Podolin állandó lakosaivá válván, erdők irtásával hasznosítják magukat. (Suppl. An. Scep. I. 305 l.)

A Szepességben akkor már több hasonló erdőlő soltészség virágzott, csakhogy azok kiváltságlevelei elpusztulván, keletkezési idejük oly hitelesen nem igazolható.

A Gölnicz völgyén *Merény* (Wagendriczuul-Wagendrussel) 1290-ben keletkeznek. Ekkor engedték át a *Botyz* testvérek, János, Miklós és Márk (a Mariássy-család ősei) a gölniczi Pecold nevű

²⁾ Bárdossy L.: Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis. T. Leutschoviae 1802., 390. és 391. l.

soltésznek „Gyulnisch“ (Gölnicz) nevű erdőterületüket 20 évi szabadalommal, mely idő után ők is úgy tartoznak adózni, mint a szepesiek a provinczián, t. i. megyében. (Suppl. Anal. Scep. II. 17. l.)

Az 1315-ik évben Drugeth Miklós, Lubló vár ura, Miklós, kövesfalvi soltésznek Hopfgarden (Hopfgart = Komlóskert) nevű helyen a folyóviz esésétől kezdve 60, esetleg több telep benépesítésére engedélyt adván, ezzel Kamjanka (ma Kövesfalva) soltészség (*Scultetia* de Petri villa) keletkezett. (Supplem. Anal. Scep. II. 17. l.) Az eredeti oklevél másolatát Ólubló város levéltára őrzi. (Historico Noticia de Arce Lubló 1322—1723. cz. kézirat 1—7. l.)

István Soltész Kislomniczon (Hollólomnicz) „a szokásos német mód szerint az erdőirtást elvégezvén“, 1322-ben Ujlubló felsőbb részén, a Lubló fürdővel szomszédos erdőn örökös soltészi használatra nyer telket azzal a joggal, hogy a *Tymnicz* hegyig annyit telepíthessen, irthasson, szántóföldre alakíthasson németjei számára, amennyit megmunkálni képesek. Az új scultetia telepítőjéről *Stephanisham* nevet nyert; de 1553-ban Jakab soltész a scultetia 1322-iki szabadságlevelét az ő nevére Jakabjan, *Jakabsan* (Jakabfalva) névre íratta át. (Ólubló levéltára, Historica Noticia de Arce Lublo ab 1322—1723. kézirat 1—3 l. Wagner *Analecta Scepusii* 55—56. l.)

A szepesgömöri határon a Gölnicz, Dobsina és Sajó vizeket elválasztó óriás erdőségben 1326-ban Miklós dobsinai soltész Korponáról telepít soltészokat. Ezek régi kiváltságait Kun László és testvérei (az erdők tulajdonosai) biztosítván, egyuttal részükre védelmet is biztosítottak. (Lubló város említett kézirati gyűjteménye 64—65. l. és Wagner: *Analecta Scepusii* 64—65 l.)

A scultetia a tulajdonos hozzájárulásával soltészát ki is cserélhette. Így 1329-ben *Nagyeörtl* Késmárk közelében Hanus soltésztól Miklós soltész pénzért magához váltván, Drugeth Vilmos várispán bizonyos kikötésekkel ezt az egyezséget megerősítette. (Ólubló kézirat 8—9. l. Wagner: *Analecta Scepusii* 77—78. l.)

A soltész öröktulajdonul is vehetett erdőterületet. Mérard soltész 1383-ban a stoli Szent-Benedek-rend kolostorától 65 frtéért Batizfalva egy részét így váltja magához. Wagner *Anal. Scep. I.* 415—416. l.)

Ezekből láthatólag a XIII. században, főleg a mongol járás után csakis erdőhasználati joggal befogadott német soldátok a XIV. században már tulajdonjogot is szerezhetnek az erdőkre s nemesi kiváltság birtokába jutnak. Mig azonban ez időtájt az erdőirtás mellett a vadászat és halászat képezé mellékjövedelmüket, a XV. századdal a havasi gazdálkodás egyik fontos ága: az állattenyésztés, főleg marhatenyésztés és juhászat is a soldátok kiváltságai közé tartozik. A soldátbíró az erdőkben u. n. „kocsart“ kocsy liberás jelölt ki az egyes juhcsordák gondozóinak. Így 1447—1501-ben Lubló mellett Jakabfalva soldátjai a lengyel királyoktól szabadalmat nyernek arra nézve: hogy a nekik adományozott kocsarokban ők és utódaik akadálytalanul legeltethessék juhnyájukat. (Schwartner M.: De scultetis, Budae 1815. 78. és 79. l. Wenzel Gusztáv Magyarország mezőgazdaságának története, Budapest, 1882. 331. l.)

Az erdők tulajdonosai ebből a juhászatból *birkaadót* nyernek. Így 1315-ben Komlós-kerten (Hopgart) a soldátok husvét vasárnapján minden 10 telek után egy-egy bárányt szolgáltatnak be a lubló-i várurnak. (Supplem. Anal. Scepi. II. 45. l.) A Balkánról érkezett pásztrok, vagyis wlachusok birkaadója, az ötvened szintén előfordul a Szepességen, amikor a török kegyetlenségei elől a Kárpátok távoli rengetegeibe áramló wlachus pásztrok, kmettek odáig terjeszkedhettek. Az 1567. és 1569. esztendőben Kövesfalván (Kamjonka) jelentkező kmetteket Maczeowski Miklós szepesi kapitány a Lubló és Kövesfalva (Kamjonka) közelében lévő *Pietrowiany* nevű kipsztult terület benépesítésére és megmunkálására a náluk szokásos birkaadó kötelezettségével fogadja be. (Supplem. Anal. Scepi. II. 425—426. l.)

A soldátok által meghonosított sajtermelés főpiacát ugylát-szik Késmárk képezé, melynek Käs-markt nevét is innen származtatják. De a juhászat teremte meg a Podolinban virágzott *posztószövést*, valamint a Szepesség híres timárságát is. A marhatenyésztés (Supplem. Anal. Scepi. II. 24., 45. és 55. l.), sertés — (u. ott II. 45.), baromfitenyésztés (u. ott 45.) bár csak szórványosan jó említésbe, ősi mellékhaszonvétele lehetett a szepesi erdőségeknek. A marhalegeltetésre külön területeket nyertek, így Komlós-kerten, (Hopgarten Suplem. Anal. II. 45.) Jakabfalván (Supplem. Anal.

Scep. II. 55. l.) ismerjük ennek igazolását. Erdők irtása, szántóföldek alakítása a soltészek teendőjét képezé. *Silvam secare* exsternare et in agros ferlites transmutare voluerint (Supplem. An. Scep. I. 24. és 136. l.). Rozsra a telepéseknek vala éppen szükségük, árpát a sörfőzés igényelt s zab nélkül a ló- és marhatenyésztés nem virágozhatott. Éppen azért a malomépítés és fentartás is a soltészekre tartozott, miként a serfőzés. Hisz Komlóskert, Hopgarten, már a letelepüléskor létezett. (Supplem. Anal. Scep. I. és II. 1286., 1290., 1303., 1315., 1322., 1326. és 1391. stb. oklevelek, Wagner Anal. Scep. I. Ólubló levéltárában 24. l. az 1308-beli skultétia kiváltságlevele.)

A soltész látta el a telepések kenyérszükségletét is. Így Komlóskerten a sütő pék beigazolható. (Supplem. An. Scep. II. 45. l.)

Ezekből az adatokból kitetszőleg a soltész, sculteus kiváltságai daczára bizonyos függési viszonyban vala az erdő tulajdonosaival szemben. Szabadabb a röghöz kötött jobbágnál, de a városi polgár (hospes) és nemes függetlenségéig nem jutott. Lajos király 1358-ban Bubek Gy.-t és Istvánt eltiltja attól, hogy azok a merényi és stillbach-i soltészeket liptómegyei birtokaik aratására, szénagyűjtésére kirendelhessék. Világosan kijelenti azt is, hogy cselédmunkára nem foghatók. (Supplem. Anal. Scep. II. 124. l.)

A földesur a scultetia tulajdonjogán tul nem rendelkezik azzal többé. A soltész eladhatja, elcserélheti területét. (Supplem. Anal. Scep. I. 253.) Így Komlóskert 1637-ben adódott el. (Ólubló, levéltári kézirat 1—4. l.). Végre rendelkezhetett is a scultetiájával. (Supplem. Anal. Scep. II. 64. l.), csakhogy a földesur tulajdonjoga érvényben marad s a kötelezettségek tovább szállnak a tulajdonjog elismerésének kifejezéséül kikötött fizettségekkel együtt. A tulajdonos különböző tartamu adómentességgel kecsegteti telepeseit. Így Podolinban 10 esztendő (Supplem. Anal. Scep. I. 305. és 311. l.), Gnezdán (u. o. 255. l.), Felsőzugon 15. (u. o. 288. l. és 23. l.), Komlóskerten (Hopgarten) (Supplem. Anal. 45. l.), Ujlublón (Ólubló, levéltári kézirat 21. l., az 1308. kiváltságlevelé egész terjedelmében) és Jakabfalván (Suppl. Anal. Scep. I. 55. l.) 16, Merényben 20 esztendő (u. o. 17. l.) vala az adómentesség. A fizetendő összege sem egyenlő. Podolinban 1244-ben Szent Márton napján 8 skotust, azaz $\frac{1}{4}$ márkát fizettek, míg Boleslav lengyel herceg el nem engedte.

(Supplem. Anal. I. 305. l.) Gnezdán 1286-ban telkenként 1 fertály ezüstöt (6 skotus = 1 frital; 1 skotus = 2 garas) s Szent Márton napján $\frac{1}{2}$ fertályt (u. o. 255. l.), Felsőzugon 1303-ban telkenként 8 skotus ezüstöt (u. o. 23. l.), Ujlublón 1308-ban telkenként 24 garast (Ólubló, kézirat 21. l.), Komlósokerten 1315-ben telkenként évi 3 részletben 1 fertály ezüstöt s husvétkor 10 telek után 1 bárányt, karácsonykor 1 hordó sert, melynek értéke 1 fertály (= 12 garas), 1 malacot, Szent Mihálykor (szeptember 23) egy köből zabot, végül 2 tojást, 1 tyukot (Supplem. Anal. Scept. I. 45.) fizettek. Jakabfalván 1322-ben Szent Márton és Szent György napján minden telek $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{2}$ fertály (6 garas) tiszta ezüstöt (Suppl. Anal. Scep. I. 55. l.), Kövesfalván (Kamjonkán) és Pietroviányban vlachus szokás szerinti földadót és birkaadót fizettek a soltészek a földesurnak (Supplem. Anal. Scep. I. 425. l.).

Bíráskodási ügyekben főbenjáró eseteknél (emberölés, tolvajlás, vérontás, hamis pénzverés, halálos kimenetelű erőszakoskodás) a földesur ítélkezett. A birság $\frac{2}{3}$ -a a földesuré, $\frac{1}{3}$ -a a soltészek fejéé vala. Item de homicidiis, de furtiis, de sanguinis effusione, de violentia et de falsa moneta quidquid perveniret, Nobis cedent duae partes et eis tertia pars (Suplem. Anal. Scep. I. 17., 23., 45., 55. és 425. l.). Kisebb ügyekben a scultetus ítélkezett s az egy fertálnál kisebb birság őt illette (Supplem. Anal. Scep. II. 23., 55. l.). A soltész tehát elsőfoku bíró vala s családjában, ez annyira átöröklődött, hogy a leányágra is átszállott (Suplem. Anal. Scep. II. 23. és 1388. Schwartner De scultetiis 53—55. l.). Ebből is kitetszik, hogy a soltésztség kizárólag német bírói eredetű az odaváló Schultze, Schultheis sarjadéka s a szepesi jog szelleme is vele plántálódhatott át. A soltészok ítélkezése eredetileg is a magdeburgi jog alapján történt (Supplem. Anal. Scep. I. 5. l. és Ólubló levéltári kézirat 71. l.); de a XIV. században a szepesi jog, Zipser *Willkühr* is érezteté hatását s lassanként abba bele is olvadt (Supplem. Anal. Scep. II. 45. l.).

A soltészság feje tehát a scultetia vezetője, szervezője. Legelők, rétek, szántók létesítése céljából ő intézi az erdőirtást; a vadászat, halászat, madárfogás, bányanyitási jog, sőt a talált érczek $\frac{1}{3}$ -a őt illeti. Malomépités, serfőzés az ő joga s Podolinban mészárszék, vágóhid, posztó- és vargasátor mind az övé. Podolintól $\frac{1}{2}$ mérföldre

rajta kívül más fürdőt nem építhet (Supplem. Anal. Scep. I. 350. l.) Henrik podolini saltész Boleslav herczeg özvegyétől Kunigundától 1284-ben áruczikkeivel Krakkóig vámmentességet nyer (Suppl. Anal. Scep. I. 350. l.). Komlóskerten 1315-ben kovács, mészáros, varga, kocsis, pék mind a saltész embere (Suppl. Anal. Scep. II. 45.). Gnezdán 1286-ban (Supplem. I. 195.), Felsőzugon 1303-ban (Supplem. II. 23.), Jakabfalván 1322-ben (Supplem. II. 55.) az adó, földadó $\frac{1}{6}$ -a járt a saltésznek. Podolinban 1292-ben a posztószövők jövedelmük $\frac{1}{6}$ -ával adóztak a saltésznek (Supplem. Anal. Scep. I. 350. l.). A saltész a maga részére és örököseire bizonyos számú szabad telket hasithatott ki. Így Gnezdán (Wagner: Anal. Scep. I. 195. l.). Merényben (Supplem. Anal. Scep. II. 27. l.), Nagyeőrön (Wagner: Anal. Scep. II. 17. l.) két, Komlóskerten kilencz telket birt a saltész. Ezekből két telek szántóföld, egy marhalegelő és hat szabad rendelkezésre jutott. (Supplem. Anal. Scep. II. 17. l.) Jakabfalván István saltész és örökösei három telket, marhalegelésre egyet nyertek. (Supplem. Anal. Scep. II. 55. l.) Ujlublón Helbrand saltész három telket szabad használatra, egyet malomépítésre, egyet serfőzésre kapott. (Ólubló városi levéltár kézírata 21. l.)

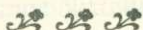
Az oklevelekben előforduló Lan (Landból), lanens vagy mansio a házat, faviskót és környező földjeit jelentette. Napjainkban a Lanacker, Leinacker a község körzetének a neve. Vas megyében is Leä-ackernek hívják ezt Felsőlövőn, Pinkafőn. A Lanacker az urbériségben egy sessiot jelentett. A régi saltészság telkei nem ily biztosak. Egy 1295-iki oklevél egy telekre 12 *mérőpóznát* számított egyenként 16 öl és egy arasz hosszúságban. Laneus autem tenet duodecim virgus et quaelibet ungarum habebit sedecim ulnas et unam palma. (Wagner Anal. Scep. I. 444. l. Schwantner De scultetiis 34—35. l.)

A saltész köteles volt a scultetia részére templomot építeni, papot tartani. A papok nagy és kis tizedet szedhettek. Komlóskerten a szepesi jog szerint folyt a tizedszedés.

A saltészságok a XV. századdal érték el fejlődésük tetőpontját. Az erdőirtásra alakult scultetiák ekkor egymásután önállósították magukat. Podolin 1391-ben Knol Miklós saltésztől, annak Rajna Mychilda nevű anyjától és Katalin nevű nővérétől, ennek János nevű férjétől 1300 forint lefizetése ellenében megváltván

magát, várossá alakult. Gnezda 1412-ben emelkedett így várossá (Supplem. Anal. Scep. II. 138. l.), Késmárk még előbb, 1269-ben (Dr. Bruckner Győző: Késmárk szab. kir. város műemlékei, Eperjes, 1908. 8. l.), Ólubló 1352-ben (Supplem. Anal. Scep. II. 107. l.) emelkedett várossá. A várossá át nem alakult soltész-ségek a XVI. századdal jobbágyságba süllyedtek, bár Mária Teréziáig egyes kiváltságaik érvényben maradtak, míg az urbarium a XVIII. század végén és a XIX. elején ezeket is el nem törölte.

Az erdészet szempontjából oly nevezetes soltészségon alapul eszerint a szepesi városok egész multja és emelkedése. A Késmárkon s a többi városokban elterjedt *Scholtz* (Scholc), *Schultz*, *Schultze*, *Schultheis*, *Scholtis*, *Soltesz*, valamint a scultetusból alakult *Scultety*, *Scultet* és *Kniesner* nevű családok ama telepítők utódai, kiknek fáradságos munkája a szepességi rengetegek irtásával nem csupán az erdőhasználatot indította meg, de a famunkára, esztergályozásra, ács- és faragómesterségekre rászoktatta a német telepeseket. De ugyanezek a lelkes soltészek egyengetik utját ott a marhatenyésztés nyers terményeivel kapcsolatos posztó-bőripar, vászonszövés fejlődésének s az irtványok mezőgazdasági értékesítésének is, miglen az egykori erdőmunkás és bányatelepítvények Krakkón át a Keleti-tengerig kiterjesztett kereskedelem révén a Hanza városokkal s az erdélyi szász telepések kereskedőivel is összekötetésbe lépve máig virágzó városainkká növelhetik magukat. —s—r.

FAKERESKEDELEM.

A fakereskedelem helyzete.

A magyar fakereskedelem történetében sokáig emlékezetes lesz az 1912. és 1913. év. Felfelé törő konjunkturát szakítottak meg a lefolyt év őszén déli szomszédságunkban lezajlott események, melyek az üzleti forgalmat nemcsak hazánkban, hanem annak határain túl is megbénították. Ehhez járult még az európai háború réme, amely az európai pénzpiacon eddig még nem látott feszültséget idézett elő.

A jelek után ítélve, a veszélyen már túl vagyunk, a faüzlet